

испытывавшего острую тягу к демократическим кругам и стыд за то, что вынужден изменять своим прежним убеждениям.

Библиографические ссылки

1. Суворин А. С. Дневник / Алексей Сергеевич Суворин. – М.: Новости, 1992. – 496 с. – (Серия “Голоса истории”).
2. Суворин А. С. Дневник / Алексей Сергеевич Суворин [подгот. текста Д. Рейфилда, О. Макаровой]. – London: The Garnett Press; М.: Изд-во Независимая газета, 2000. – 670 с.

Надійшла до редколегії 26 травня 2014 р.

УДК 821.133.1-31 Селін. 09

Н. О. Шапарєва

Харків

МАТЕРІАЛЬНО-ТІЛЕСНІ РЯДИ ТРИЛОГІЇ Л.-Ф. СЕЛІНА «ІЗ ЗАМКА ІНШИЙ», «ПІВНІЧ», «РІГОДОН»

У творах трилогії Л.-Ф. Селіна «Із замка інший», «Північ», «Рігодон» виявлено риси хронотопу твору Ф. Рабле «Гаргантює та Патангюель», в якому М. Бахтін виокремив перетин певних матеріалізуючих рядів. У трилогії Л.-Ф. Селіна простежуються ряди людського тіла, одягу, їжі, випорожнень, до яких Л.-Ф. Селін застосовує гротескную репрезентацію, не вагаючись прибїгає до анатомічної та фізіологічної деталізації, чим досягає експресивності, натуралістичності зображення. Письменник вкладає певні художньо-естетичні функції у перетинання усіх рядів. Їх схрещування сприяє формуванню загальної картини світу твору, що проявляється у матеріальності повсякденного життя. У співіснуванні цих рядів простежується певна форма відчуття часу, який своєрідним чином співвідноситься із просторовою реальністю, що втілюється у специфічний хронотоп.

Ключові слова: Л.-Ф. Селін, картина світу, ряд, хронотоп.

В произведениях трилогии Л.-Ф. Селина «Из замка другой», «Север», «Ригодон» выявлено черты хронотопа произведения Ф. Рабле «Гаргантюа и Пантагрюель», в котором М. Бахтин различил пересечение определенных материализующих рядов. В трилогии Л.-Ф. Селина прослеживаются ряды человеческого тела, одежды, еды, испражнений, к которым Л.-Ф. Селина применяет гротескную репрезентацию, смело прибегает к анатомической и физиологической детализации, чем достигает экспрессивности, натуралистичности изображения. Писатель вкладывает определенные художественно-эстетические функции в пересечение этих рядов. Их скрещивание способствует формированию общей картины мира произведения, что проявляется в материальности повседневной жизни. В сосуществовании этих рядов просматривается определенное ощущение времени, которое своеобразным образом соотносится с пространственной реальностью, что воплощается в специфическом хронотопе.

Ключевые слова: Л.-Ф. Селин, картина мира, ряд, хронотоп.

The works by L.-F. Celine «Castle to castle», «North», «Rigodon» are analyzed by detecting the features of F.Rable's work «Gargantua and Pantagruel» chronotop where M.Bachtin defined the intersection of certain materializing series. In the trilogy by L.-F. Celine are retraced the series of human body, clothes, food, excrement, to which L.-F. Celine applies the grotesque representation, resorts to anatomic and physiological specification, with the help of what he attains expressivity and naturalistic representation.

The writer puts certain artistic and esthetic functions in the crossing of these series. Their intersection favors forming the general world image of the work that is revealed in the materiality of everyday life. The coexistence of these series results in a certain feeling of time that correlates with the spatial reality and is embodied in a specific chronotop.

Key words: *chronotop, L.-F. Celine, series, world image.*

Якщо звертатися до історії літератури Франції ХХ ст., неодмінно привертає увагу письменник Луї-Фердінан Селін (1894–1961 рр.), перш за все своєю самобутністю, багатством проблемно-тематичного комплексу, який творчо переосмислює тенденції, закладені його співвітчизниками. І хоча творчість цього письменника підлягала аналізу з боку французьких дослідників (А. Годар, М.-К. Белоста, Ф. Соллер, Б. Бленкеман, М. Реймон та ін.). Вони здебільшого зосереджувались на експресивності та емоційній насиченості мови його творів, адже йому належить безперечне досягнення, яке полягає у руйнації усталених мовних стереотипів, оскільки літературна мова не має обмежуватись вузькими, сталими рамками, а, навпаки, повинна відображати все розмаїття оточуючого середовища. На жаль, в українському літературознавстві практично відсутні дослідження творчості Л.-Ф. Селіна, хоча його внесок у літературну спадщину ХХ ст. є дуже вагомим. Твори Л.-Ф. Селіна є багатим джерелом для дослідження. Тож у нашій статті буде зроблена спроба проаналізувати особливості організації творів трилогії «Із замка інший» (1957), «Північ» (1960), «Рігодон» (1961) з позиції раблезіанського варіанту хронотопу, що і представляє собою мету розвідки.

У процесі аналізу творів трилогії Л.-Ф. Селіна нам вдається слушним розглянути їхні хронотопи як суттєвий взаємозв'язок часових та просторових відношень [1, с. 234], оскільки їм належить провідна роль в організації сюжетних подій. Зв'язок часу та простору у значній мірі визначає жанрові домінанти твору, так як саме через нього матеріалізується час у просторі, і, відповідно, набирають сенсу всі висловлені думки, міркування; набирає форми рух часу. Виходячи з теорії хронотопу М.М. Бахтіна, існує безліч романних хронотопів зі своїми характерним рисами, обумовленими як внутрішніми літературними, так і зовнішніми історичними факторами. Окрім наявних у трилогії, поміж інших, хронотопу дороги із супроводжуваним його мотивом зустрічі та хронотопу потягу, через які реалізується ідея випробування, можна зробити припущення, що у творах трилогії Л.-Ф. Селіна простежується раблезіанський хронотоп із притаманними йому рядами людського тіла, одягу, їжі, випорожнень тощо [1, с. 319]. Л.-Ф. Селін переймає у Ф. Рабле гротескність репрезентації цих рядів, не вагаючись прибїгає до анатомічної та фізіологічної деталізації, чим досягає експресивності, натуралістичності свого зображення. Такий тип хронотопу підкреслює, насамперед, ницість людського існування, оскільки кожним із рядів Л.-Ф. Селін демонструє людську занедбаність, соціальну нерівність, фізичну та моральну забрудненість.

Ряду одягу належить провідне місце у репрезентації світогляду Л.-Ф. Селіна. Через одяг визначається соціальний статус, вибагливість характеру або просто виховання чи його відсутність. У особливо гротескно-саркастичних тонах наводяться описи зовнішності та одягу багатіїв: «je le voyais là paré, poudré, avec son grand sautoir or, et bagues cabochons à tous les doigts, vraiment maquillé vieille cocotte, rouge à lèvres, ongles vernis <...> considérez: bottes à pompons, chapska, brandebourgs violets, sabre à dragonne or... il était pas à oublier...» [4, с. 371] («і ось він переді мною, прикрашений, розмальований, із величезним ланцюгом та каблучками з кабошонами на всіх пальцях, справді розфарбований як стара кокетка, із макіяжем та манікюром <...> уявіть: чоботи з помпонами, ківер, пурпурні петлиці, шабля із золотою китицею... дійсно незабутній вигляд...»).

Ряд їжі у трилогії Л.-Ф. Селіна тісно перетинається із рядом одягу, оскільки він так само дає уявлення про приналежність до нижчих чи вищих соціальних прошарків, які ні в чому собі не відмовляють навіть у воєнні часи. Представляючи прийоми їжі заможних осіб, Л.-Ф. Селін висміює їхню чванливість та презирливість, оскільки вони не цураються розкоші на фоні злиднів нужденного населення: «mais la bouillabaisse de Schulze a toujours été le grand souci du «Brenner Hotel»... et par ravitaillement «exprès»! rascasse, ail, safran et petits poissons de la Côte des Maures, vingt espèces, lancés aux cuisines à l'heure fixe, en frais aquarium, par avion... pas qu'on puisse prétendre, plus tard, guerre pas guerre, qui y avait eu du laisser-aller au «Brenner Hotel»...» [4, с. 17–18] («але буйабес Шульца завжди був великою турботою „Бреннер Готелю“... та “експрес” постачання! морський їжак, часник, шафран та двадцять видів інших морських дарів із мавританського узбережжя, що доправлялися на кухні у призначений час, у свіжих акваріумах, літаком... щоб потім не дорікали, війна чи не війна, на розхлябаність у “Бреннер Готелі”»). Та таке нестримно розкішне харчування не в одного Шульца; ні в чому собі не відмовляє й інша панянка аристократка графиня Тулф-Чеппе, для якої небачені ласощі – не більше ніж «скромне частування»: «En fait de modeste repas, je voyais de ces plateaux d'hors-d'œuvre et saumon fumé... poulets en gelée... caviar... et compotes de fruits... rapiers de beurre...» [4, с. 373] («У якості скромного частування переді мною були блюда із закускою та копченим лососем... куряче філе у желе... ікра... фруктове варення... повні маслянки...»). І навпаки, описами мізерного харчування, яке випадало на долю наратора, він викликає в читача відчуття співчуття, проникливості до їхніх злиднів: «Le Vigan remonte avec les gamelles... très honnêtes! chou rouge à la crème, le moujik le suit avec des cannettes et l'eau minérale... voilà le parfait ordinaire!... ah, aussi des boules... pain noir... ce moujik nous gâte!» [4, с. 70] («Ле Віган повертається із казанками... величезними! тістечка з кремом... мужик йде слідом із пивом та мінеральною водою... про що тільки можна мріяти!... а, ще й буханки чорного хліба... та цей мужик нас розбещує!»). Описам

свого харчування наратор надає саркастичного забарвлення, особливо у порівнянні із марнотратством можновладців.

Характерно, що у побудуванні ряду їжі, особливо у репрезентації надмірних форм харчування, Л.-Ф. Селін посилається безпосередньо до героя Ф. Рабле Гаргантюа: «la cuisinière nous faisait encore signe que nous pouvions tout manger tout ce que nous voulions... et si y en avait! je vous ai dit... et pas de la gargote, rien que du frais... excellent... Gargantua se serait régalé...» [5, с. 274] («кухарка робить нам знак, що ми можемо їсти усе, що тільки схочемо... а було там чимало! я вам вже казав... і не абищо, а все тільки найсвіжіше... смакота... Гаргантюа поласувався би досхочу»). Автор прибігає до ремінісценції Гаргантюа, який уособлює тип ненажерливості, для більш правдоподібного опису багатства їжі та харчування.

Ряду людського тіла, особливо у його потворних або ранених формах, приділяється особлива увага з боку Л.-Ф. Селіна, який таким чином намагається надати реалістичності своїй оповіді, відтворити правдивість ситуації та занурити читача у сцену через натуралістичність її зображення. Першочергова функція тілесного ряду у Л.-Ф. Селіна – репрезентація насильницької та жорстокої людської натури: «les mêmes en “furie Bibici” se seraient ruées nous découper menu, se chamailler, se battre sur nos rognons... un bout de foie... nous emporter dans leurs filets...» [4, с. 220] («такі ж скажені з Бібісі накинулися б розірвати нас на шматки, поперегризлися та побилися би за наші нирки... за шматочок печінки... позабирали б у своїх сітках...»). Такого самого акценту надає Л.-Ф. Селін тілесному ряду і в наступному творі трилогії «Рігодон»: «ce qui nous attendait... écorcherie à vif, premier temps... second temps, lardé à la broche, et aux petits oignons, piments, au petit feu... vous allez me croire...» [5, с. 305] («що на нас очікувало би... здирання шкіри живцем, це по-перше... по-друге, нашпигують поспіхом цибулею, червоним перцем, та томитися на маленький вогник... можете мені повірити...»). Тут Л.-Ф. Селін торкається теми жорстокості людської помсти, яка на нього чекала, і якої він, на його особисту думку, не заслуговував. І хоча подібні описи звучать доволі цинічно, в цьому й полягає специфіка «селінівського» стилю, який не боїться таких сміливих, іноді обурливих описів. За допомогою ряду тіла Л.-Ф. Селін виступає із звинуваченнями на адресу образу життя діячів, що загрузли у вбивствах та пияцтві: «assurés sociaux sanguinolents, foie en marmelade, méninges en loques, sadiques fainéants motorisés, télévisés, ravis!...» [4, с. 300] («соціально застраховані елементи, вкриті кров'ю, з пропитотою печінкою, мозком розірваним на шмаття, садисти-ледацюги всі з машинами, втупилися у свої телевізори і вдоволені!...»).

Беручи до уваги історичний контекст трилогії, безумовно численні тілесні потворності пов'язані із наслідками військової діяльності. Тому зустрічаємо багато таких деталізованих анатомічних описів ран та ушкоджень, як, зокрема, в тих, що не встигли або не схотіли своєчасно

евакуюватися: «ceux des familles privilégiées qu'avaient voulu tenir quand même étaient sortis, sans yeux, sans oreilles, rendant leur cerveau par le nez...» [4, с. 226] («ті ж представники привілейованих сімей, що схотіли все ж таки залишитися, виходили без очей, без вух, із витікаючим через носа мозком»).

Деякі анатомічні ряди у трилогії Л.-Ф. Селіна мають витoki з його професійної діяльності, адже письменник за освітою лікар, захистив дисертацію з медицини і впродовж багатьох років займав медичну посаду в Лізі Націй. Тому у творах він вільно оперує своїми знаннями у галузі медицини: «vous remarquerez l'Anatomie... la très mince membrane, pas un millimètre, et très finement perforée entre la pointe du rocher et le pourtour liquide du cerveau... qu'il y ait passage, que le sang filtre, bien sûr!...» [5, с. 198] («тут ви помітите анатомічну будову... дуже тонка мембрана, і міліметру немає, дуже дрібно проколота між скроневою кісткою та мозковою рідиною... щоб сформувавши прохід, щоб фільтрувати кров, звичайно!...»). Знання людської фізіології лише додає колоритності та експресивності творам Л.-Ф. Селіна, переконують у правдивості оповіді, яка навіть у таких дрібних деталях тяжіє до натуралістичної правдоподібності.

Наступним рядом плотської прогресії у трилогії є ряд випорожнень у різних формах. Чи то просто плевки: «ils disent rien quand on passe, mais ils entrouvrent un peu la lourde et *pflaf! pflaf!*... glavent! loin! ils tireraient s'ils osaient... ils osent pas encore...» [4, с. 368] («вони нічого не кажуть, коли ми проходимо повз, але вони відкривають двері і *тьфу! тьфу!*... чвиркають! далеко! вони вистрелили б у нас, якби насмілились... але не насмілюються...»). За ними йдуть сцени блювання: «Nicolas dégueule vraiment, je vois... et il se fait secouer!... tout le monde le secoue! qu'il réponde quelque chose!... c'est pas tout de vomir!» [4, с. 535] («Ніколя і справді блює, сам бачу... а йому дошкуляють!... всі від нього чогось хочуть! щоб він їм відповів!... годі вже блювати!»). У цій же манері Л.-Ф. Селін описує своє помешкання у Цорнхофі, в якому він опинився, оточене сечею та гноєм: «trous, ruisseaux partout... étang d'urine et de fumier dans le milieu de la cour...» [4, с. 168] («усюди прориви, потоки... озера сечі та гною прямо посеред двору...»). Проте це його не дуже обурює та дивує, оскільки він звик до таких умов. Якщо попередня сцена стосується подвір'я, то не менш огидним був інтер'єр помешкання у Зікмарингені, опис якого знаходимо у першому творі трилогії «Із замка інший», та в якому йдеться про просторову суміжність вбиральні та житлової площі: «qu'ils en avaient assez de souffrir!... qu'ils faisaient sous eux!... qu'ils pouvaient plus!... et c'était vrai: tout l'escalier dégoûlait!... et notre couloir, donc! et notre chambre! <...> qu'ils y allaient forcément aussi pisser sur les autres et partout! <...> les gogs éclataient! la bombe de merde!... du trop-plein du tréfonds!... tous les soulagements de la brasserie de la veille et du jour!... alors un geyser plein le couloir!... et notre chambre! et en cascade plein l'escalier!... <...> on

pataugeait! j'insiste pas... on s'y fait et il fallait!...» [3, с. 189–190] («вони вже не могли стримуватися, мочилися прямо під себе!... більше не витримувати!... і дійсно: по усіх сходах стікало!... і у нашому коридорі, відповідно!... і у нашій кімнаті!. <...> вони повсюди мочилися один на одного!... <...> сортири не витримували, вибухали! бомби із лайна!... екскременти із самих глибин!.. всі випорожнення із пивної напередодні!... у коридорі текло як із гейзеру!.. і у нашій кімнаті! фонтаном по сходах!. <...> ми потопали у цих нечистотах! та я не буду скаржитися... до всього звикаєш, якщо воно неминуче!...»). Л.-Ф. Селін використовує свій усталений прийом опису свого існування у правдоподібній формі, без схильності до прикрашення, а радше із гіперболізацією. Проте, попри несприятливі життєві умови, Л.-Ф. Селін не втрачає сили духу та тверезо усвідомлює, що людина не завжди у змозі змінити існуючі обставини, яким легше підкоритися, аніж марно чинити опір.

Ідейно-психологічним орієнтиром для Л.-Ф. Селіна у побудуванні ряду випорожнень виступає концепція З. Фрейда в аспекті зображення героїв, які випорожнюються одне на одного заради втіхи: «il est tourné tout bébé avec ces fillettes, il urine sur elles, elles urinent sur lui, ils s'amuse!...» [4, с. 231] («він зовсім впав у дитинство з цими дівчатами, він мочиться на них, вони на нього, оце розваги!...»). У творах Л.-Ф. Селіна наочно продемонстрований інстинкт людини до агресії, страждання, болю, крові, перверсій, від яких вона потайки отримує задоволення. У психології цей феномен отримав назву «алголагія», що передбачає задоволення від болю та жорстокості [2, с. 139]. Отже, випорожнення, представлені Л.-Ф. Селіном, – є невід'ємним боком людської природи, навіть у їх викривлених формах, оскільки продиктовані природними інстинктами.

Отже, можна зробити висновок, що у творах письменника виявляються певні художньо-естетичні функції у перетині усіх перелічених рядів. Їх схрещування сприяє формуванню загальної картини світу письменника, що проявляється у матеріальності і тілесності повсякденного світу. У співіснуванні цих рядів простежується певна форма відчуття часу, який своєрідним чином співвідноситься із просторовою реальністю, що втілюється у специфічний хронотоп. Перспективою розвідки є виявлення співвідношення хронотопу та жанрової ідентифікації творів Л.-Ф. Селіна.

Бібліографічні посилання

1. Бахтин М. Вопросы литературы и эстетики / М. Бахтин. – М. : Художественная литература, 1975. – 504 с.
2. Фрейд З. Психология бессознательного : Сб. произведений / Зигмунд Фрейд. – М. : Просвещение, 1990. – 448 с.
3. Céline L.-F. D'un château l'autre / Louis-Ferdinand Céline. – Paris : Gallimard, édition revue et corrigée, 2010. – 416 p.
4. Céline L.-F. Nord / Louis-Ferdinand Céline. – Paris : Editions Gallimard, 1960. – 636 p.

5. Céline L.-F. Rigodon / Louis-Ferdinand Céline. – Paris : Editions Gallimard, 1969. – 318 p.

Надійшла до редколегії 26 квітня 2014 р.